KAI MIESTO AKMENYS PRABYLA

2018 m. spalio 5 d. Nr. 21

SPAUDOS, RADIJO IR TELEVIZIJOS RĖMIMO FONDAS

Jie garsina Ukmergės kraštą

Sukanka 95 metai, kai Panevėžio rajone, Spirakių kaime, 1923 m. spalio 1 d. gimė Petras Pelešynas, vargonininkas, muzikos mokytojas, chorvedys. Dirbo Ukmergės vaikų muzikos mokyklos mokytoju, įkūrė akordeonistų orkestrą, buvo daugelio Ukmergės rajono chorų ir kaimo kapelų vadovas, Ukmergės rajono dainų švenčių dirigentas. Mirė 2011 m.

***

Sukanka 210 metų, kai Vilniaus apskrities Šešuolėlių dvare (dabar Širvintų rajonas) 1808 m. spalio 4 d. gimė Medardas Kazimieras Končia, politinis veikėjas, 1831 metų sukilimo vadas, Ukmergės pavieto ginkluotų pajėgų viršininkas, dvarininkas. 1858–1863 metais buvo Ukmergės apskrities bajorų maršalka. Mirė 1899 m. kovo 18 d. Lukinėje. Palaidotas Ukmergės rajone, Siesikų miestelio kapinėse, šeimos koplyčioje.

***

Sukanka 110 metų, kai Siesikų valsčiuje (dabar Taujėnų seniūnija), Jurgelionių kaime, 1908 m. spalio 7 d. gimė Eduardas Žilys, pedagogas, dramaturgas, vertėjas. Mirė 1995 m.

***

Sukanka 80 metų, kai Taujėnų seniūnijoje, Neprausčių kaime, 1938 m. spalio 15 d. gimė Algimantas Antanas Pauliukonis, biochemikas, habilituotas fizinių mokslų daktaras.

***

Sukanka 145 metai, kai Taujėnuose 1873 m. spalio 15 d. gimė Konstantinas Radvila, paskutinysis Taujėnų dvaro savininkas. 1941 m. ištremtas į Sibirą, ten 1944 metais mirė.

***

Sukanka 135 metai, kai Veprių valsčiuje, Knyzlaukio kaime, 1883 m. spalio 18 d. gimė Jonas Jurkūnas, pedagogas, kraštotyrininkas. 1924–1927 m. dirbo Ukmergės pradžios mokyklos inspektoriumi. Vėliau mokytojavo Ukmergės apskrities mokyklose. Nuo 1941 m. iki pat mirties dirbo Veprių mokyklos direktoriumi. Mirė 1957 m.

***

Sukanka 50 metų, kai Ukmergėje 1968 m. spalio 20 d. gimė Antanas Kučinskas, humanitarinių mokslų daktaras, kompozitorius, Lietuvos muzikos ir teatro akademijos lektorius, Lietuvos kompozitorių sąjungos narys.

***

Sukanka 95 metai, kai Ukmergėje 1923 m. spalio 21 d. gimė Vladas Sudeika, istorikas, istorijos mokslų daktaras, docentas. Mirė 1976 m.

Vlado Šlaito viešosios bibliotekos inf.

Ukmergėje įprasmintas žydų tautos atminimas

Rudenį minime ne vieną žydų kultūros įprasminimo ir šios tautos žiauraus sunaikinimo sukaktį. Kasmet rugsėjį Holokausto aukoms atminti skiriamas renginys Ukmergės Pivonijos šile, visą savaitę vyksta Europos žydų kultūros paveldo dienų renginiai. Rugsėjį minima ir Lietuvos žydų genocido diena, rengiamos iniciatyvos „Atminimo akmenys“, „Vardai“.

Vilma NEMUNAITIENĖ

Minint Lietuvos žydų genocido aukų atminimo dieną visoje Lietuvoje skaitomi Holokausto aukų vardai. Ištariant konkrečioje vietovėje gyvenusių žmonių vardus žmonės kviesti prisiminti žiauriai sunaikintus Lietuvos gyventojus.

„Vardų“ skaitymai viešose Lietuvos miestų ir miestelių vietose vyksta jau aštuntus metus, Ukmergėje susirinkta juos skaityti trečią kartą. Šios iniciatyvos koordinatorė mūsų mieste – Jurga Jackevičiūtė.

Ji sako, kad garsiai skaitydami išniekintų ir nužudytų žmonių vardus giliai suvokiame, kad Holokausto tragedija – tai ne tik skaičiai, tai žmonės, gyvenę, dirbę, mokęsi šalia mūsų. Perskaitydami žmonių vardus tarytum pagerbiame, akcentuojame kadaise sutryptą jų orumą.

Žydų tautybės žmonių, kurie vėliau buvo pasmerkti mirčiai, sąrašus sudarė nacių pakalikai. Šie sąrašai išliko archyvuose. Dokumentai, kuriais remiamasi skaitymuose Ukmergėje, yra iš Lietuvos centrinio valstybės archyvo.

Taip pat jie publikuoti ir Neringos Latvytės-Gustaitienės 2012 metais išleistoje knygoje „Holokaustas Ukmergėje“.

Ukmergė – viena iš nedaugelio, turinti tokius išlikusius dokumentus. Kai kuriuose kituose miestuose sąrašai tiesiog neišliko.

Palaidoti – tūkstančiai

Ukmergiškė Jurga Jackevičiūtė dirba Valstybiniame Vilniaus Gaono žydų muziejuje, tad apie šios tautos kultūrą, religiją ir ją ištikusią Holokausto tragediją turi sukaupusi jau išties nemažai žinių.

Pasakojo, kad žydų tautos istorija domisi nuo paauglystės. Užaugo Ukmergės Užupio rajone, Vilniaus gatvėje, šalia ukmergiškių vadinamų žydkapių.

Senosios Ukmergės žydų kapinės. Nuotrauka daryta 1955 m., prieš 6 deš., sunaikinant kapines. Nurodoma, jog tai nuotrauka iš asmeninio archyvo, fotografavo L. Broga.

Anksčiau nei tas pavadinimas, nei aplinka daugeliui nekeldavo jokių asociacijų – tai buvo tiesiog krūmais ir medžiais apaugusi pieva, vieta šuneliui pavedžioti ar einant „nukirsti kampą“. Tačiau, pradėjusi gilintis į mūsų miesto ir jo gyventojų istoriją, Jurga mano, jog ši vieta – verta didesnės pagarbos, nei jai skiriama šiandien. Palyginti neseniai čia stovėjo daugybė akmens paminklų, pastatytų atminti mirusiems mūsų mieste gyvenusiems žmonėms. Čia jų palaidota tūkstančiai, o apie tai liudija išlikusios nuotraukos.

Besidomėdama žydų tautos istorija, skaitydama šia tema įvairią literatūrą, J. Jackevičiūtė sako supratusi, kokia ji turtinga ir kokia tvirta buvo čia gyvenusių žmonių bendruomenė.

Nukelta į 8 p.

„Bočiai“ nesiliauja keliauti

Margarita ADOMAVIČIENĖ

Šiltas ir gražus rugsėjis Ukmergės bendrijos „Bočius“ vėl pakvietė pakeliauti. Kelionės tikslas – Ignalinos kraštas. Važiuodami rytinės Aukštaitijos keliais, gėrėjomės rudenėjančios gamtos miškais ir ežerais.

Pirmoji stotelė – Mielagėnai. Tai miestelis apie 20 km atstumu nuo Ignalinos. Čia pasitikęs gidas Edmundas pakvietė pirmiausiai pabuvoti miestelio aikštėje prie paminklo kovotojams už Lietuvą, tarp kurių buvo ir Petras Stankevičius, žuvęs 1944 m., – politikės K. Prunskienės tėvas.

Netoli – paminklinis akmuo, žymintis 1768–2008 metus: tai Mielagėnų įkūrimo data. Prie jo mūsų laukęs parapijos klebonas Marijonas Savickas pakvietė į Šv. Jono Krikštytojo bažnyčią, savo išore primenančia sumažintą Vilniaus katedrą. Gaudžiant varpams įžengėme į maldos šventovę, saugančią dailės kūrinius, granito piliorius, spalvotus vitražus.

Klebonas papasakojo bažnyčios, pastatytos 1790 m., istoriją.

Nukelta į 8 p.

Įvertintos konkurso „Valstybę kuriame mes“ nominantės

Žemaitkiemio gyventojai ir komisijos nariai su seniūnijai perduota LR Ministro Pirmininko Sauliaus Skvernelio dovanota vėliava.

Šešuolių seniūnijos atstovai ir komisijos nariai prie 2018 m. Liaušių kaimo centre bendradarbiaujant su menininku Vaidu Ramoška pastatyto paminklo, skirto Lietuvos istorijai atminti.

Žemaitkiemio seniūnija pretenduoja į dvi konkurso „Valstybę kuriame mes“ nominacijas: „Už tautinės savimonės puoselėjimą“ ir „Už kūrybiškumo ugdymą“. Šešuolių seniūnijos gyventojai siekia tapti nugalėtojais nominacijoje „Už pilietinę iniciatyvą valstybės stiprinimo labui“.

Norėdama pamatyti paraiškose aprašytus darbus šio konkurso komisija aplankė nominuotas seniūnijas. Žemaitkiemyje ji pabuvojo prie sutvarkytų piliakalnių, užsuko į biblioteką, buvusios mokyklos patalpose įrengtą muziejų.

„Pusantrų metų kūrėme jį, rinkome medžiagą, kad išliktų mūsų istorija“, – pasakojo muzejaus įkūrėjas, buvęs mokyklos direktorius Stasys Misiūnas, priminęs ir istoriją apie meteoritų lietų, įamžintą miestelio herbe. Visa Žemaitkiemio istorija išdėstyta ir kraštotyrinėje knygoje „Žemaitkiemis – mūsų protėvių žemė“.

Tai, kad seniūnijoje rūpinamasi garsių kraštiečių atminimu liudija ir šio krašto poetui Vladui Šlaitui įkurtas muziejus, ir kitiems daug nuveikusiems šio krašto žmonėms skirti koplytstulpiai.

Kad Žemaitkiemyje gyvena kūrybingi žmonės, įrodo čia veikiantis mėgėjų teatras „Plaštaka“, tradicinė šventė „Aukštaitiškos talaluškos“, kasmet švenčiamos Žibuoklių žydėjimo, Joninių, Žolinės ir kitos šventės.

Komisijos nariai apsilankė ir Šešuolių seniūnijoje. Jos gyventojai daug dėmesio skiria jaukiai gyvenamajai aplinkai sukurti.

Per pastaruosius metus sutvarkyta Šešuolių, Liaušių gatvės, įrengtos vaikų žaidimų aikštelės, poilsio zonos, sutvarkyti tvenkinių lieptai, pasodintas ąžuoliukų parkas ir pan. Tam, kad seniūnijos gyventojams būtų jaukiau ir gražiau gyventi, kad būtų kur praleisti laisvalaikį.

O laisvalaikis čia taip pat įvairus – pradedant tradicinėmis šventėmis: Joninėmis, Oninėmis, Velykomis, baigiant originaliais projekto „Suk rankeną“ renginiais, į kuriuos susirenka motociklininkai iš visos Lietuvos.

Konkurso „Valstybę kuriame mes“ nugalėtojai bus paskelbti iškilmingame baigiamajame renginyje kitų metų vasarį. Paraiškas konkursui pateikusios daugiau kaip 60 seniūnijų pretendavo į vieną iš keturių nominacijų – „Už pilietinę iniciatyvą valstybės stiprinimo labui“, „Už tautinės savimonės puoselėjimą“, „Už kūrybiškumo ugdymą“, „Už saugią Lietuvą“.

Į Lietuvos valstybės atkūrimo šimtmečio programą įtrauktą konkursą inicijavo Kultūros ministerija. Konkurso globėja Lietuvos Respublikos Prezidentė Dalia Grybauskaitė.

UŽ inf.

Ukmergėje įprasmintas žydų tautos atminimas

J. Jackevičiūtė pristatė iniciatyvą „Vardai“.

„Vardų“ skaitymo dalyviai. Gedimino Nemunaičio nuotr.

Atkelta iš 7 p.

Ukmergėje gyvenę žydai nuo įsikūrimo joje pradžios buvo gyvybingąja ląstele miesto vystymosi istorijoje. Jų rankose klestėjo amatai, aktyviai kūrėsi verslo įmonės, plėtėsi miesto ribos. Ukmergė taip pat buvo svarbus rabinų centras. Miestas garsėjo žymiais Talmudo žinovais.

„Viena iš būtinų žydų įsikūrimo ir gyvenimo tam tikroje vietovėje sąlygų – kapinių ir sinagogos įkūrimas. Maldos namų skaičius mieste priklausė nuo pačių žydų skaičiaus, pvz., 1891 m., manoma, kad maldos namų buvo net 21. O antai Ukmergės žydų kapinės įsteigtos XVII a. pab. – XVIII a. pr. už miesto ribų – užupyje.

Po karo šios kapinės buvo smarkiai apleistos, o apie 1960 m. Ukmergės miesto vykdomojo komiteto nutarimu – panaikintos. Antkapiai buvo panaudoti kaip statybinė medžiaga, o pati teritorija pavirto dideliu, tuščiu lauku“, – pasakojo J. Jackevičiūtė.

Darbas, leidžiantis dalytis

Ukmergiškė sako specialiai neieškojusi darbo, kuriame galėtų atsiduoti savo istorinėms paieškoms, tačiau ją susirado pats. Pedagoginį išsilavinimą turinti mergina prieš kelerius metus buvo pakviesta į Valstybinį Vilniaus Gaono žydų muziejų, kuriame dabar dirba edukacinių programų vadove, gide.

Čia pati gali dalytis patirtimi ir plėsti savo žinojimo ratą.

Šis muziejus kaupia, saugo ir restauruoja Lietuvos žydų istorinį, materialinį ir dvasinį paveldą, tradicinio ir šiuolaikinio žydų meno objektus, su Holokaustu susietus dokumentus ir daiktus. Lankytojams Jurga pasakoja apie eksponatus, veda ekskursijas.

Muziejaus istorija

Istoriniai šaltiniai byloja, kad pirmasis žydų muziejus Vilniuje įkurtas 1913 m. Kaune tokio pat pobūdžio žydų muziejus įsteigtas 1931 m. Prieš Antrąjį pasaulinį karą čia buvo tūkstančiai eksponatų, knygų ir kitų vertybių: laiškų, memuarų, istorinių žydų bendruomenės metraščių.

Atėjus sovietų valdžiai daug žydų organizacijų likviduota. Sustabdyta žydų bendruomenės veikla, uždaryti laikraščiai, institucijos, vartojančios hebrajų kalbą.

Prasidėjus karui, šis istorinis bei kultūrinis darbas nesustojo. Žydų inteligentija gete mąstė apie tautos kultūrinio ir istorinio paveldo išsaugojimą. Kaliniai sunkiomis sąlygomis buvo raginami saugoti kultūrines ir istorines vertybes, joms kaupti ir saugoti įsteigtas muziejus. Renkami to meto dokumentai – vokiečių ir lietuvių valdžios žydus liečiantys įsakymai, žudynių, liudytojų pasakojimai.

1944 m., išvijus iš Vilniaus nacius, buvo atkurtas vienintelis visoje Sovietų Sąjungoje Žydų muziejus. Jis tapo Vilniaus žydijos dvasiniu ir kultūriniu centru, kuriame diskutuota visais žydams aktualiais klausimais. Iš įvairiausių slėptuvių čia imta nešti išsaugotus kultūros lobius. Muziejus ne tik kaupė išlikusį žydiškos kultūros paveldą, rinko istorinę medžiagą ir rengė parodas, bet ir rūpinosi masinių žydų kapaviečių ir kitų šiai tautai reikšmingų istorinių bei kultūrinių vietovių įamžinimu.

Žydų muziejus Vilniuje buvo atkurtas 1989 m. 1997 m., minint Vilniaus Gaono 200-ąsias mirties metines, muziejus buvo pavadintas Valstybiniu Vilniaus Gaono žydų muziejumi.

Muziejaus veiklos

J. Jackevičiūtė pasakojo, kad šio muziejaus Holokausto ekspozicijos patalpose, Pamėnkalnio gatvėje, įrengta geto slėptuvė „malina“. Slėptuvės Vilniaus gete buvo rengiamos ne tik palėpėse ir rūsiuose, bet ir kanalizacijos vamzdžiuose, krosnyse, spintose, dvigubose sienose.

Iki pat 1943 m. rugsėjo, kai getas buvo likviduotas, slėptuvė daugeliui žydų buvo vienintelis būdas išsaugoti gyvybę.

Muziejaus Tolerancijos centre, Naugarduko gatvėje, naudinga aplankyti modernaus dizaino ekspoziciją „Išsigelbėjęs Lietuvos žydų vaikas pasakoja apie Šoa“. Tai Holokausto liudininkų prisiminimai. Taip pat čia galima išvysti slėptuvėje karo baisumus išgyvenusio S. Bako darbus, daugiau sužinoti apie spalvingą Lietuvos žydų pasaulį, iš kartos į kartą perduodamas tradicijas.

J. Jackevičiūtės pastebėjimu, vieni iš ryškiausių jų muziejuje saugomų eksponatų – daiktai, likę iš sunaikintos Didžiosios Vilniaus sinagogos. Dabar toje vietoje, kur stovėjo šie iškilūs maldos namai, – automobilių parkavimosi vietos, aplinkinių gyvenamų namų konteineriai, buvusio vaikų darželio pastatai. O muziejuje belikę trys daiktai iš šių svarbiausiai, visų šerdimi buvusių, maldos namų.

Laisvalaikis – knygoms

Pati Jurga be to, kad gilinasi į žydų tautos kultūrą, turi ir daugiau pomėgių, yra kūrybinga, ryški, daug bendraujanti, keliaujanti asmenybė.

Su savo kūryba dalyvaujanti bendrose parodose tiek Vilniuje, tiek Ukmergėje. Domėjimasis skirtingomis religijomis, kultūromis ir tradicijomis, žmogaus teisės ir laisvės klausimais paskatino prisijungti prie Tibeto laisvės rėmėjų grupės Vilniuje.

Laisvu metu mergina nepaprastai mėgsta knygas. Tikriausiai iš šio pomėgio radosi puiki iniciatyva gimtajam miestui – prieš dvejus metus Ukmergės centre atidaryta mažoji bibliotekėlė, kviečianti keistis leidiniais knygų namelyje. Jis vienas iš nedaugelio Lietuvoje, kuris turi oficialų pasaulinio knygų namelių registracijos numerį ir matomas bendrajame tinkle.

Antrojo pasaulinio karo metais užpuolus nacistinei Vokietijai – nuo 1940 m. birželio iki gruodžio mėnesio – buvo išžudyta kone visa Lietuvos žydų bendruomenė – daugiau kaip 170 000 žydų.

Iki Antrojo pasaulinio karo žydai sudarė net 30 proc. visų Ukmergės miesto gyventojų, visi jie (mažiausiai apie 6 358) kartu su aplinkinių miestelių žydais buvo nužudyti Pivonijos miške.

❒ ❒ ❒

Žydai buvo suimami apkaltinus palankumu sovietinei valdžiai, nors tarp suimtųjų buvo ir mažamečių vaikų.

❒ ❒ ❒

1941 m. liepos 23 d. policijos vadas Ukmergės apskrities viršininko vardu paskelbė nurodymą, kad visiems žydams privaloma nešioti Dovydo žvaigždę tiek Ukmergės mieste, tiek apskrityje, nepaisant lyties ir amžiaus skirtumo.

„1941 m. liepos mėn. Ukmergės karo komendantas išleido įsakymą dėl žydų persikėlimo į Užupį. Žydai per 24 val. turėjo palikti savo namus bei persikelti į geto teritoriją, kitoje Šventosios upės pusėje. Skelbimai, apie persikėlimą atspausdinti spausdinimo mašinėle lietuvių kalba, buvo iškabinti visame mieste ant tvorų ir elektros stulpų.“ Į Ukmergės žydų getą pateko daugiausiai Ukmergės miesto gyventojų. Nors getas Užupyje nebuvo aptvertas, tačiau jo teritoriją atidžiai saugojo policininkai.

❒ ❒ ❒

Suimti žydai iš kitų apskrities gyvenviečių buvo vežami į miesto kalėjimą. Šie suėmimai prasidėjo pačią pirmąją karo dieną ir tęsėsi iki pat paskutinės masinio naikinimo akcijos momento. Čia buvo uždaromi žydai beveik iš visų apkrities miestelių – Balninkų, Gelvonų, Giedraičių ir kt.

1941 metų rugsėjo 5 d. įvyko paskutinė masinė žydų naikinimo akcija. Į žudynių vietą aukos paprastai buvo atvaromos ar atvežamos iš miesto kalėjimo arba iš Vaitkuškio dvaro sodybos.

❒ ❒ ❒

Apie žydų padėtį mieste 1941 m. rugsėjo 5 d. laikraštis „Naujoji Lietuva“ rašė: „Žydų klausimas Ukmergėje sutvarkytas labai gerai ir greitai. Viso miesto ir kai kurių apylinkės miestelių žydai apgyvendinti vienoje vietoje“.

❒ ❒ ❒

Žudynėse dalyvavo J. Hamano „skrajojantis būrys“, Ukmergės, aplinkinių miestelių pagalbinės policijos policininkai. Pivonijos šile, apie 4 000 kv. metrų masinių žudynių teritorijoje, galėjo būti nužudyta daugiau kaip 10 000 žmonių.

„Bočiai“ nesiliauja keliauti

Atkelta iš 7 p.

Čia pat šalia bažnyčios įsikūrę ir palaimintojo Jurgio Matulaičio globos namai. Pabuvojome ir ten. Pabendravome su jų gyventojais, palikome „kiškio pyragų“.

Toliau kelias vedė į Paliesiaus dvarą. Už keliasdešimt žingsnių įsikūręs reabilitacijos centras sudomino savita gydymo metodika, tačiau įkandama toli gražu ne kiekvienam.

Ant ežero kranto lauko pavėsinėje skanavome netradiciniu būdu verdamą žuvienę. Baigiant virti mūsų akivaizdoje į ją buvo nardinamas beržinis nuodėgulys, gerokas kuokštas dilgėlių, nepagailėta pipirų.

Aplankėme Ginučių vandens malūną, greitai švęsiantį 200 metų sukaktį. Žvalgėmės į šalia kaimo tyvuliuojančius Stravinaičio, Baluošo, Baluošykščio, Almajo ežerus.

Klebonas Marijonas Savickas papasakojo bažnyčios istoriją.

Už 7 km nuo Ginučių išsidėstęs Stripeikių kaimas su senovinės bitininkystės muziejumi. Nuo čia pasukome link Ladakalnio. Tai 176 metrų aukščio kalnynas, susiformavęs po antrojo ledynmečio. Anksčiau jis buvo ariamas ir tik pastaraisiais dešimtmečiais paliktas kaip lankytinas objektas turistams. Nuo jo atsiveria puikus vaizdas į 6 ežerus: Ukojos, Linkmeno, Pakaso, Alėko, Aleksnaičio ir Alksnos.

Kelionė buvo įspūdinga. Grįžome kupini įspūdžių, turintys ką papasakoti kitiems. Už jos sklandumą dėkojame kelionės organizatorei Adelei Sakalauskienei.

SPAUDOS, RADIJO IR TELEVIZIJOS RĖMIMO FONDAS